

Даниленко С.І.*

РЕГУЛЮВАННЯ Й САМОРЕГУЛЮВАННЯ ІНТЕРНЕТУ В СВІТІ: СТІЙКІ ТЕНДЕНЦІЇ УТВЕРДЖЕННЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО ПРАВА НА КОМУНІКАЦІЮ

В статье автор исследует тенденции развития и подходы правительств разных стран, международных организаций и Интернет-сообществ к вопросу регулирования Сети. Доказано, что саморегулирование проблем Интернет-СМИ есть наиболее демократичным его регулированием.

Ключевые слова: Сеть, правовое регулирование, саморегулирование Интернет, новое средство массовой информации, провайдер, контент.

У статті автор досліджує тенденції розвитку та підходи урядів різних країн, міжнародних організацій та Інтернет-спільнот у питанні регулювання Мережі. Доводиться, що саморегулювання проблем Інтернет-ЗМІ є найдемократичнішим його регулюванням.

Ключові слова: Мережа, правове регулювання, саморегулювання Інтернет, новий засіб масової інформації, провайдер, контент.

In the article author explores the trends of development and approaches of different governments, international organizations and Internet communities in the sphere of regulation of the Net. It is shown that self-regulation of the problems of on-line media is the most democratic type of regulation.

Keywords: Network, legal regulation, self-regulating Internet, new media outlet, service provider, content.

Не варто дискутувати із найбільш поширеною думкою, що Інтернет – всесвітня інформаційна система загального доступу, яка логічно зв'язана глобальним адресним простором та базується на Інтернет-протоколі, визначеному міжнародними стандартами. Інтернет – унікальне об'єднання міжнародних, національних і локальних комп'ютерних мереж, що організаційно не є чимось єдиним цілим. У нього немає ні власника, ні відособленого майна, він не керується центром. Це не компанія, зареєстрована в якій-небудь країні, і не міжнародна організація. Для правового регулювання Інтернету має істотне значення питання про його юридичну природу. На сьогоднішній день всеосяжного законодавства у сфері Інтернету немає в жодній із країн світу. Існуючі нормативні акти регулюють лише деякі аспекти функціонування Мережі.

Тому метою цієї статті є узагальнення досвіду країн світу, де Інтернет отримав широкій розвиток та став частиною суспільного життя, у питаннях правового регулювання діяльності Мережі як з боку держави, так і силами Інтернет-спільноти.

* доктор політичних наук, доцент кафедри міжнародної інформації Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка

Одразу зауважимо, що основні правові проблеми регулювання Інтернету можна виокремити в групи:

- а) захист інформації;
- б) захист прав і законних інтересів особистості, суспільства й держави при використанні комп'ютерних мереж;
- в) захист прав на об'єкти інтелектуальної власності;
- г) зловживання правом на отримання IP-адреси.

Рух інформації в Інтернет внаслідок специфіки цієї Мережі не може бути регламентований законодавством однієї з країн, оскільки комп'ютерний простір не має територіальних кордонів. Проте окремі питання можуть бути вирішені й на національному рівні.

Попри відсутність єдиного європейського законодавства щодо регулювання Інтернет уряди країн Європейського Союзу прагнуть посилити його регулювання. Так, член Європейського парламенту Малькольм Харбор запропонував частково обмежити свободу в Інтернеті, оскільки той часто використовується для незаконних дій (тероризм, дитяча порнографія, незаконна міграція тощо). Європейський парламентарій зауважив, що Інтернет має залишатися вільним, але регульованим [1].

Європарламент розглядає пакет законів про телекомунікацію, відповідно до якого має бути внесено низку змін до діючої моделі поширення електронних засобів комунікації в Європі. Ці зміни, на думку парламентаріїв, мають обмежити свободу у Мережі, а саме – закрити доступ до певної категорії сайтів, які можуть нести загрозу суспільству.

Слід зауважити, що сьогодні у деяких країнах Європи уже діють певні обмеження. Зокрема, у Франції заборонений доступ до сайтів, що поширюють нацистську символіку. Раніше повідомлялося, що європейські Інтернет-провайдери будуть зберігати дані про мережеву активність своїх клієнтів: про надіслані листи, відвідувані сайти, телефонні дзвінки через Мережу Інтернет.

Головним законом, що регулює діяльність в Мережі Інтернет Іспанії в рамках розвитку інформаційного суспільства є Закон «Про послуги інформаційного суспільства та Електронної комерції», згідно якого електронна комерція та інші економічні послуги є частиною діяльності економіки країни. Закон містить у собі основні обов'язки щодо викладу інформації про підприємства, поширення реклами, обов'язки тих, хто здійснює соціальні послуги в Мережі, розділ для користувачів Мережі щодо їх гарантій і прав.

Боротьба з піратством – одне з головних питань контролю Мережі Інтернет в Іспанії. Пропозиція уряду прийняти поправку до Закону «Про стійку економіку», що передбачає боротьбу з піратством, має назву «Ley Sinde». Із впровадженням закону з'являється можливість блокувати веб-сторінки, що порушують авторське право [2].

Цей Закон має на меті створити Комісію з інтелектуальної власності незалежно від Міністерства культури Іспанії. Він викликає потік критики з боку Інтернет-користувачів, які вважають його порушенням прав людини, внаслідок чого виникають акції протесту у вигляді розсилки Маніфесту «Захисту основних прав в Інтернеті» та заклику підписати цю петицію. Нижня Палата відхилила цю поправку, оскільки вона дає право владі блокувати і відключати ресурси, які містять піратський контент або навіть посилання на піратський контент.

В іспанській практиці не дуже часто зустрічаються випадки покарання господарів чи користувачів файлообмінниками. Цього року один із судів Іспанії виніс рішення, яке говорить про те, що діяльність файлообмінника не суперечить законам країни, якщо веб-майстер не прагне використовувати свій ресурс у комерційних цілях.

Актуальною проблемою є дотримання нейтрального і відкритого характеру Мережі Інтернет в Іспанії, оскільки нейтральний характер Мережі є основним принципом, який

визначає, що всі дані, які передаються через Інтернет, мають однаковий незалежний статус і контент. Але на законодавчому рівні цього не існує згідно з позицією органу, який керує телекомунікаціями в Іспанії. Особливо важливим це є для тих, хто займається електронною комерцією. Тому багато підприємств об'єдналися в Іспанську Асоціацію електронної економіки.

В Іспанії Інтернет визначають не як новий засіб масової інформації, а як новий канал її поширення, через який вже існуючі ЗМІ передають свої повідомлення (другорядний канал).

У США фактично не існує окремих законів, що регулюють діяльність Інтернет, але останнім часом там все більше прихильників того, що провайдери широкополосних мереж мають реєструватися у Федеральній комісії зв'язку США (FCC), як це роблять телефонні компанії. Хоча FCC свідомо відмовляється регулювати діяльність з надання онлайн-інформаційних послуг за правилами, які існують для телефонних компаній. Це робиться для того, щоб не обмежувати втручанням держави у розвиток Інтернету. Саме фактичною відсутністю державного контролю прихильники Інтернету пояснюють його швидкий розвиток. FCC США веде реєстр телекомунікаційних операторів і провайдерів, виконує деякі інші функції у сфері телекомунікації. Але це не єдиний орган США, що займається цими питаннями. Активно діють також Адміністративний комітет з федеральної реєстрації, Департамент по зв'язкам зі ЗМІ, Департамент політичного планування, Департамент державних інженерних проектів тощо. Але центральну роль відіграє FCC. Саме вона займається ліцензуванням, регулює вихід на зовнішній ринок, створює Мережу безкоштовних чи малокоштовних телекомунікаційних послуг. При цьому FCC витрачає значні суми грошей на просування американської продукції на зовнішні ринки. Рішення FCC носять обов'язковий характер для всіх, хто діє у телекомунікаційній сфері США. Оскаржити їх можна тільки у Верховному суді, але тільки у випадку, якщо компанія чи приватна особа попередньо направляла свої пропозиції до FCC під час попереднього розгляду цього рішення (всі рішення FCC приймаються тільки після громадського обговорення).

Взагалі, США виступають за обмеження втручання держави у справи Інтернет. Але не втручатися зовсім не виходить. Ще в жовтні 1998 р. Конгрес США схвалив три законопроекти щодо регулювання Інтернет. Згідно Акту про податкове звільнення Інтернету державним органам чи органам штатів заборонено оподатковувати доступ до Мережі. Оподатковується тільки прибуток, отриманий внаслідок комерційної Інтернет-діяльності. Крім того, прийнятий Акт про захист дітей в он-лайн Мережах. Ним схвалені заходи покарання тих, хто вільно розповсюджує в Інтернеті шкідливі для неповнолітніх матеріали. Такі особи можуть бути оштрафовані до 50 тис. доларів чи навіть позбавлені волі на термін до 6 місяців. Третій документ, Акт про захист приватного життя дітей в он-лайн Мережах, передбачає, що розповсюджувати приватну інформацію про дітей до 16 років можна тільки за згодою їх батьків. Неповнолітні позбавляються права мати власні інтернет-адреси, виділені лінії тощо.

До речі, в США у 2001 р. Верховний суд країни прийняв рішення, згідно якому всі сайти *визнаються мас-медіа*, а всі, хто розміщує матеріали в Інтернет — журналістами. Для США це має велике значення, бо тоді матеріали Інтернету підпадають під дію Першої поправки. Суть справи полягало в тому, що сайт NarcoNews (www.narconews.com), який спеціалізується на боротьбі з наркоманією у Латинській Америці, розмістив інформацію про можливий зв'язок деяких керівників Національного банку Мексики (Banamex) з наркобаронами. Банк подав до суду за наклеп, але рішення Верховного суду захистило творців сайту, які були визнані журналістами і на яких таким чином розповсюдився Перший пункт Білля про права про захист свободи слова.

Прецедент з *WikiLeaks* засвідчує, що уряд США не прагне прямо виступати проти журналістів, а вибудував стратегію через своїх європейських сателітів (Швецію) притягнути Дж. Ассанджа до кримінальної відповідальності за інші злочини.

У грудні 2010 року Федеральна комісія США зі зв'язку (FCC) затвердила нові правила використання Інтернету, які викликали безліч суперечок. За словами прихильників цих правил, вони забезпечать захист споживачів, провайдерів послуг та інвесторів. Зі свого боку їх супротивники попереджають, що нові правила – приклад того, як хтось намагається вирішувати неіснуючі проблеми. Більше того — ці правила будуть заохочувати інші країни до спроб взяти під контроль Інтернет. Члени Федеральної комісії зі зв'язку розійшлися в думках з приводу цих правил, які були прийняті трьома голосами проти двох. «За» проголосували двоє демократів і голова-демократ Джуліус Геначовські, двоє інших членів комісії, які представляють Республіканську партію, проголосували проти нових правил. За словами Геначовські, ці зміни є спробою розробити норми і керівні принципи, за дотриманням яких можна здійснювати контроль. «Необхідно чітко уявляти собі ситуацію, що склалася. У даний час свобода і відкритість Інтернету не захищені. Немає ніяких правил, що захищають основні цінності Інтернету, немає процедур спостереження за тим, чи дійсно Інтернет залишається відкритим у міру розвитку технологій і вдосконалення бізнес-моделей, не передбачено право винахідників, споживачів або осіб, що публікують інформацію, звертатися за юридичним захистом. Інтернет-провайдери діють в умовах непередбачуваності, що не дозволяє їм ефективно використовувати широкошумові Мережі та інвестувати в них», — сказав Дж. Геначовські [3]. Нові правила забороняють Інтернет-провайдерам, телефонним та кабельним компаніям допускати дискримінацію щодо інших Інтернет-послуг, наприклад, тих, які виявляються їхніми конкурентами. Водночас, вони дозволяють провайдерам послуг із використанням широкошумового зв'язку здійснювати те, що FCC називає «обґрунтованим управлінням» даними, для того, аби вирішувати проблеми, пов'язані з перевантаженням Мережі і небажаним трафіком. Інтернет-компанії отримують право в деяких випадках стягувати вищу плату за високошвидкісний доступ. У тому, що стосується заборони на блокування контенту та послуг, на компанії, які надають послуги бездротового зв'язку, поширюються правила, аналогічні до тих, які встановлені для Інтернет-провайдерів. Однак операторам бездротового зв'язку надана більша свобода дій в управлінні трафіком. Обидва демократи в комісії висловили невдоволення тим, що нові правила не виправдали всіх їхніх очікувань, зазначивши, однак, що хоч якісь правила — це краще, ніж їх відсутність. Майкл Коппс — один із членів комісії, які проголосували за нові правила: «Нам не вдалося розробити правила, які були б настільки ефективними, наскільки мені хотілося б. Проте ми рухаємося в правильному напрямку». Критики стверджують, що FCC не уповноважена встановлювати подібні правила або здійснювати контроль над їх дотриманням. Вони заявляють, що з Інтернетом все нормально, а FCC намагається знайти і вирішити проблему там, де її немає. Нові правила, ймовірно, будуть опротестовані в судовому порядку і членами Конгресу в новому складі. Роберт Макдауелл, один із двох членів комісії, який представляє Республіканську партію, попередив, що подібні правила, прийняті у США, будуть заохочувати інші країни до прийняття аналогічних заходів. «Сьогодні Сполучені Штати діють всупереч давно усталеному консенсусу, який поділяють представники обох партій в цій країні і всі країни, і відповідно до якого Інтернет повинен бути захищений від втручання держави. Вони відмовляються від цього принципу на користь вертикального контролю, що здійснюється політичними призначеннями, яких ніхто не обирає і троє з яких вирішують, що є розумною поведінкою», — підкреслив Р. Макдауелл. Він зазначив, що на засіданні ООН Китай

і Саудівська Аравія — країни, відомі своїм жорстким контролем над Інтернетом, — відновили свої зусилля, прикладені до створення глобальної організації, яка займалася б контролем над кіберпростором [4].

При створенні законодавства щодо Інтернет Росія керується міжнародними актами, в тому числі і досвідом європейського права. На даний час ведуться дискусії з приводу доцільності прийняття в країні окремого закону про Інтернет.

У Російській Федерації правове регулювання відносин у сфері електронного документообігу й електронної комерції здійснюється відповідно до Цивільного кодексу РФ, федеральних законів «Про інформацію, інформатизацію й захист інформації», «Про зв'язок», «Про електронний цифровий підпис», «Про участь у міжнародному інформаційному обміні», «Про правову охорону програм для електронних обчислювальних машин і баз даних», «Про авторське право й суміжні права», «Про державну таємницю» та прийнятими відповідно до них іншими нормативними правовими актами.

Державна Дума й Рада Федерації готують поправки до Закону «Про засоби масової інформації». Зокрема, поряд з газетами, радіо й телебаченням пропонується внести в документ чітке поняття «Інтернет-ЗМІ» і реєструвати - на добровільних засадах – в якості ЗМІ популярні сайти російського сегменту Інтернет. Згідно з нині діючим законодавством, чи відноситься Інтернет до ЗМІ виписано нечітко («киные СМИ»), що дає можливість суддям тлумачити це на свій розсуд. Судові органи фактично мають повне право розглядати будь-який Інтернет-ресурс в Росії як ЗМІ. Частіше це відбувається не на користь журналістів. Розробники закону наголошують на добровільній реєстрації, а відповідно зареєстрованим Інтернет-ресурсам проект передбачає преференції [5].

У грудні 2010 року Президент Росії підписав Федеральний закон «Про захист дітей від інформації, що наносить шкоду їх здоров'ю і розвитку». Новий закон регламентує поширення інформаційної продукції у ЗМІ й інформаційних Мережах, особливо в Інтернеті.

Думки російських спеціалістів у цій сфері розходяться, адже частина вважає Інтернет засобом комунікації, а не ЗМІ, інші переконані, що Інтернет і ЗМІ взаємодоповнюють один одного.

Питання оподаткування комерційних угод, здійснених у Мережі Інтернет, перебувають поки поза зоною законодавчого регулювання й контролю з боку держави. Міністерство РФ з оподаткування не виробило своєї позиції щодо оподаткування в сфері електронної комерції.

Окремий закон, що регулює діяльність Інтернет, було прийнято у липні 2009 року у Казахстані, країні, яка попри всі намагання, зокрема, проведення минулого року наради ОБСЄ, не стала прикладом демократії європейського зразка. Назва Закону – «Про внесення змін та доповнень до деяких законодавчих актів з питань інформаційно-комунікаційних мереж». Згідно з цим документом всі Інтернет-ресурси (веб-сайти, блоги, Інтернет-магазини, електронні бібліотеки тощо) прирівняно до засобів масової інформації. Відповідно вони потрапляють під кримінальну та цивільну відповідальність, хоча й не реєструються уповноваженими органами й не отримують відповідної ліцензії.

Ініціював розробку цього законодавчого акту уряд, а саме – Державне агентство з інформації та зв'язку (АІС). Поява закону викликала гостру дискусію та критику фахового експертного середовища, що не завадило його прийняттю контрольованим владою парламентом. У документі чітко визначено, яка інформація вважається у Казахстані поза законом. Уповноважений орган може звернутися до суду, а той має примусити зняти опротестоване повідомлення. Якщо власник не виконає рішення судового органу, то буде

обмежено доступ користувачів до даної інформації на цьому Інтернет-ресурсі. Після видалення суперечливої інформації відповідно до закону сайт зможе продовжити функціонувати. Якщо Інтернет-ресурс проігнорує рішення суду, буде відкликано доменні ім'я, а сайт припинить роботу на певний термін.

Ця ініціатива казахстанського уряду отримала негативну реакцію з боку європейських організацій. Так, представник ОБСЄ з питань свободи слова Міклош Харасті закликав Президента Казахстану Нурсултана Назарбаєва зупинити набуття чинності цим законом. Єврочиновник переконаний, що даний законодавчий акт обмежує свободу Інтернет-ресурсів та ЗМІ загалом, є кроком назад у процесі демократизації управління ЗМІ в Казахстані.

А саме:

- призводить до невиправданого обмеження свободи висловлення думки в Інтернет, порівнюючи форум, блог, чат та інші ресурси до ЗМІ;
- розширює список підстав для призупинення чи заборони випуску засобів масової інформації;
- обмежує безперешкодний доступ громадян Казахстану до матеріалів зарубіжних медіа та Інтернет-ресурсів [6].

У світовій практиці вже було багато судових справ, де йшлося про відповідальність за зміст Інтернету. Звичайно, у першу чергу ставилося питання про авторів незаконних інформаційних матеріалів. Але дуже часто цих осіб неможливо встановити і *тягар відповідальності переноситься на провайдерів*. Такий підхід викликає невдоволення останніх та не завжди підтримується судами. Звичайно, провайдерам дуже важко встановити характер інформації, що розповсюджується їх мережами. Чи є там матеріали, що порушують авторське право, чи є матеріали, пов'язанні з порнографією, расової дискримінації, чи є інструкції для виготовлення вибухівки, наклепницькі виступи тощо? Деякі суди США, що серед перших зіткнулися з цією проблемою, прийняли рішення вважати провайдерів видавцями. Це означає, що саме вони несуть відповідальність за зміст інформаційного продукту. До цього провайдерів вважали тільки дистриб'юторами, тобто розповсюджувачами інформаційних матеріалів. Але такі рішення були прийняті тільки щодо тих провайдерів, які брали на себе редакційний контроль змісту матеріалів.

У Великій Британії згідно із Білем про дифамацію синонімом редакційного є «ефективний контроль». Якщо провайдер зобов'язується його нести, то він бере відповідальність за зміст інформації, що передається.

У Сингапурі влада зобов'язала провайдерів послуг Інтернету контролювати зміст домашніх сторінок, звертаючи увагу на матеріали про секс, політику та релігію. Причому політичні партії для того, щоб відкрити свою домашню сторінку в Інтернет, мають отримати урядову ліцензію.

Франція через небезпеку тероризму ще у 1996 р. звернулася до уряду США з тим, щоб було притягнуто до відповідальності ісламське угруповання, яке діяло в Каліфорнії і розповсюджувало через Інтернет інструкції по створенню саморобних бомб на зразок тих, що вибухнули у паризькому метро.

До найрадикальніших засобів звернулися у Китаї. Там усі користувачі Інтернету мають бути обов'язково зареєстровані у кантонах та префектурах і повинні повідомляти владу про всі зміни у своїй діяльності.

Треба зауважити, що Інтернет дуже специфічний засіб комунікації і через свій транс-кордонний характер важко піддається правовому регулюванню. Всі учасники Інтернет підлягають законам своїх країн. Але незаконний зміст може бути виявлений не на тери-

торії тієї країни, де він зберігається на сервері. Тому для врегулювання правових відносин в Інтернет необхідні міжнародні угоди щодо нього. А це в свою чергу ускладнюється різними підходами законодавства країн до тих чи інших порушень (наприклад, різний зміст вкладається у поняття «порнографія»).

Зараз загальний напрямок законодавчих ініціатив у галузі Інтернет спрямований на встановлення відповідальності провайдерів хостових послуг за зміст інформації, що міститься на їх комп'ютерах. Звичайно, це дуже складно з технічного погляду, тому в деяких законодавствах відповідальність провайдерів обумовлюється тим, що вони знали про зміст незаконної інформації. Мережеві оператори, як правило, не притягуються до відповідальності, але у них вимагають припинити доступ до клієнтів, що розповсюджують незаконну інформацію.

Саморегуляція Інтернет-провайдерів та Інтернет-ЗМІ є актуальною проблемою для Інтернет-спільноти. У правовому громадянському суспільстві проекти нових, зміни й доповнення до чинних законів готують не тільки законодавці, а також вчені, громадськість, обговорюють проблеми в ЗМІ, на міжнародних, національних наукових конференціях, Інтернет-форумах, вносячи зміни, доповнення відповідно до європейських і міжнародних рекомендацій: декларацій, принципів, заяв. Для цього створюють незалежні громадські організації.

Саморегулювання проблем Інтернет-ЗМІ є найдемократичнішим регулюванням. Інтернет-спільнота об'єднується в громадські організації для захисту демократичних цінностей, прав журналістів і демократичних свобод Інтернет-ЗМІ. В Україні вже діє «Інтернет Асоціація України» (2000р.), що втілює проекти, котрі сприяють розвитку українського сегменту Мережі Інтернет, захищає законні інтереси своїх членів, надає консультаційну, юридичну підтримку та веде діалог із державними органами. Інша всеукраїнська громадська організація «Українська Інтернет спільнота» (УІС) заснована 15 березня 2002 р. з метою сприяння дотриманню конституційних прав громадян в Інтернеті, формування законодавчих норм для розвитку Інтернету в Україні, а також для формування сприятливої суспільної думки про Інтернет [7].

У Великій Британії вже працюють системи саморегулювання в роботі провайдерів Інтернет. Там прийнятий «Кодекс поведінки» і створений Фонд «Безпечна Мережа», який допомагає провайдерам визначитися чи є та чи інша інформація незаконною.

Канадська асоціація провайдерів послуг Інтернету також розробила Кодекс поведінки в Інтернеті. Його мета – допомогти членам Асоціації у дотриманні правових стандартів у роботі [8].

У Франції існує Хартія Інтернет, у якій визначаються добровільні обов'язки користувачів і провайдерів в Інтернеті.

У Німеччині провайдери Інтернет зорганізувалися у *Freiwillige Selbstkontrolle Multimedia Dienstleistungen (FSMD)* – Спілку добровільного саморегулювання служб мультимедіа. Ця організація створена з метою вживати заходів щодо скарг на зміст он-лайн потоків, але скарги мають стосуватися виключно інформації, що є пропагандою насильства чи іншим чином може зашкодити молодим людям [9]. Ініціативи зі створення таких саморегулюючих організацій створено й в інших країнах, зокрема в Україні.

Деякі неурядові організації у Великій Британії навіть організували тиск на членів парламенту з вимогою забезпечити законодавчу підтримку приватності спілкування у WWW. Члени цього руху «Візьми шефство над депутатом» створили свою веб-сторінку, на якій всі бажаючі можуть взяти шефство над одним з депутатів парламенту і проводити з ним через Інтернет чи пошту роз'яснювальну роботу з цього питання.

У Бельгії був підписаний протокол між Асоціацією провайдерів Інтернет-послуг, Міністерством юстиції та Міністерством у справах телекомунікації. Мета цього протоколу – попередження злочинів у Інтернет: дитячої порнографії, пропаганди расизму, порушення законодавства про ігорний бізнес. У протоколі закріплений обов'язок провайдера інформувати виконавчу владу про порушення, які він помітив. Корисно те, що провайдери не зобов'язані перевіряти Інтернет-ресурси та шукати порушення.

Свій підхід до проблем розповсюдження незаконного змісту через Інтернет виробила робоча група в Міністерстві юстиції Швейцарії. Згідно з ним, якщо провайдер має інформацію, яка дає підстави підозрювати, що конкретний зміст Мережі може бути незаконним, він має відразу ж провести розслідування і у випадку необхідності блокувати доступ до цього фрагмента Мережі. Провайдерам рекомендується створити центр для збору та аналізу інформації від провайдерів, їх клієнтів та інших осіб про незаконний зміст інформації (до цього закликає також досвід Великої Британії, Німеччини, Нідерландів). Провайдери мають укладати угоди на обслуговування тільки з дорослими та дієздатними особами. Причому клієнти повинні мати доступ до Мережі тільки через ідентифікацію і пароль. Провайдери мають право призупинити доступ до джерел інформації, що викликають підозру, для розслідування змісту інформації. Провайдер може в односторонньому порядку розірвати контракт з клієнтом, якщо з'ясується, що клієнт розповсюджує незаконний зміст. Оберегаються в цих рекомендаціях й конфіденційні дані про клієнтів. Їх провайдер має право видавати тільки на вимогу правоохоронних органів чи за згодою своїх клієнтів.

У Росії портали Mail.ru та Jewish.ru за підтримки кількох громадських організацій та діячів почали у 2002 р. акцію під назвою «Інтернет без расової неприязні». Головна увага приділяється зупиненню функціонування фашистських, націоналістичних та шовіністичних сайтів. На спеціальній сторінці www.jewish.ru/nonazi.asp виставлений «чорний» список екстремістських сайтів.

Велику проблему складають анонімні повідомлення. Річ у тому, що за анонімними повідомленнями майже завжди неможливо прослідкувати, хто саме є власником незаконної інформації, і притягти його до відповідальності. Тому експерти багатьох країн пропонують законодавчо закріпити заборону анонімних повідомлень, дозволивши однак повідомлення за псевдонімом, за яким однаково можна у випадку необхідності встановити автора.

Ще однією можливістю регулювання доступу до незаконної інформації в Інтернет є так звані списки: чорні, білі та нейтральне маркування. Чорні списки містять перелік джерел інформації, доступ до яких заблоковано. Білі навпаки – перелік адрес, з ким можна зв'язатися. Ці підходи особливо корисні у школах та громадських місцях. Нейтральне маркування передбачає створення систем індексів для змісту в Інтернет, щоб користувач сам міг вирішити, чи треба йому ознайомлюватися з тим чи іншим змістом. Саме такий підхід підтримується Консорціумом WWW.

Загалом слід зробити висновок: експерти сходяться на думці, що шлях повного законодавчого регламентування діяльності в Інтернет – безперспективний. Загальний висновок такий: створювати спеціальне правове поле для Інтернет немає необхідності. Всі питання так чи інакше *регулюються іншими законами*.

У багатьох Інтернет-ЗМІ існує негативне ставлення до ідеї правого регулювання відносин. Прихильники такої позиції вважають, що Інтернет має залишитися вільним для обміну інформацією, ідеями, думками, без законодавчого нормування. Вони визнають лише етичне саморегулювання. Такі ідеалістичні переконання мали ще перші технократи,

які мріяли про вільне і безперешкодне спілкування в Інтернеті. Страх багатьох інтернетників втратити свободу інформування, незалежність від влади, стати підцензурними за снований на реаліях. 2007 р. Організація з безпеки та співпраці в Європі (ОБСЄ) опублікувала доповідь «Контроль над Інтернетом», присвячену країнам, які вже ввели цензуру в світовій Мережі або всіляко намагаються це зробити. До «чорного списку» увійшли 20 країн: Китай, Іран, Білорусія, Узбекистан, Казахстан та інші.

Прихильники протилежної позиції вважають, що існують вмотивовані потреби правового регулювання Інтернет-ЗМІ: плагіат, кіберзлочинність, інформаційна й психологічна війни, незахищеність людини в Інтернеті. Адже свобода передбачає відповідальність, певні обмеження та заборони для захисту демократичних цінностей, прав, свобод інших людей. Інтернет, Інтернет-ЗМІ не можуть бути абсолютною територією свободи інформування, особливо, коли вони порушують демократичні цінності, свободи й права інших людей. Окрім того, в Інтернет-ЗМІ виникають особисті, майнові відносини, що потребують правового регулювання.

Цивільно-правові відносини Інтернет-ЗМІ України, як і діяльність традиційних ЗМІ, можна врегулювати у суді відповідно до статей глав 35-46 четвертої книги «Право інтелектуальної власності» Цивільного кодексу України. Там йдеться про права інтелектуальної власності на літературний, художній, інший твір, на виконання, фонограму, відеограму та програму (передачу) організації мовлення (суміжні права), наукове відкриття, винахід, корисну модель, промисловий зразок, компонування інтегральної мікросхеми, раціоналізаторську пропозицію, сорт рослин, породу тварин, комерційне найменування, торговельну марку, географічне зазначення, комерційну таємницю, а також розпорядження майновими правами інтелектуальної власності та інші.

Вітчизняний досвід вже має приклади судових справ щодо Інтернет-ЗМІ в Україні. Українські суди найчастіше розглядають справи з проблем інтелектуальної власності, захисту честі, гідності, ділової репутації. Показовою є справа, про яку можна прочитати на сайті patent.net.ua (22.03.08) «Передруки в Україні можуть коштувати дуже дорого, навіть в Мережі Інтернет». Йдеться про те, що Печерський суд у Києві присудив стягнути моральну шкоду у розмірі 50 тисяч гривень на користь компанії «Eural Trans Gas» та особисто громадянина Угорщини, її директора Андраша Кноппа, з журналіста сайту «Україна кримінальна» Олега Єльцова за передрук 18 серпня 2003 року статті Романа Купчинського «Нефтегаз Украины»: исследование финансовой коррупции» з англomовного сайту «RFE/RL Organized Crime and Terrorism Watch», що є підрозділом корпорації «Радіо Свобода – Вільна Європа». Це було зроблено незважаючи на те, що внизу тексту розмістили відповідне посилання. Суд також зобов'язав сплатити 25 тисяч за судові витрати позивача і спростувати передрук не лише на сайті, а й в «Урядовому кур'єрі».

Якби Інтернет-ЗМІ були визнані в законах України як засоби масової інформації, а їх журналісти мали статус журналістів традиційних ЗМІ, можна було б посилатися на п.4 ч.1 ст. 42 Закону «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні», де вказано, що журналіст не несе відповідальності за публікацію відомостей, які не відповідають дійсності, принижують честь і гідність громадян і організацій, якщо вони є дослівним відтворенням матеріалів, опублікованих іншим друкованим засобом масової інформації з посиланням на нього.

Варто зазначити, що журналіста Романа Купчинського не притягнули до судової відповідальності, а судили власника Інтернет-ЗМІ Олега Єльцова.

Подібна судова справа була в Одесі. Газета «Правое дело» передрукувала статтю із сайту «Vlasti.net», за що один з героїв публікації – підприємець Геннадій Труханов – ви-

магав 200 тисяч гривень як компенсацію за моральну та матеріальну шкоду. Суд примусив газету опублікувати спростування, але звільнив від сплати компенсації.

Міжнародні правові документи складаються з нормативних, за якими здійснюється судочинство, і рекомендаційних, що є попередниками договорів, актів та інших нормативних документів. Міжнародні правові норми Інтернет-ЗМІ складаються з документів міжнародних організацій, членом яких є Україна: світових (ООН, ЮНЕСКО, СОТ, МФЖ); європейських (Рада Європи, ОБСЄ) та інших.

З огляду на щонайменше декларування новою владою курсу на європейську інтеграцію України важливе значення мають міжнародні норми Ради Європи, що регулюють Інтернет-ЗМІ. Вони містять такі документи як: Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року (Рим, 4.11.1950); Конвенція про захист осіб щодо автоматизованої обробки даних особистого характеру (Страсбург, 28.01.1981 р.); Конвенція про кіберзлочинність (Будапешт, 23.11.2001 р.); Конвенція про інформаційне й правове співробітництво щодо послуг інформаційного суспільства (Москва, 4.10.2001).

Міжнародні правові орієнтири знаходимо у багатьох рішеннях Європейського Суду з прав людини та серед великої кількості рекомендацій згаданих міжнародних організацій. Зокрема, Радою Європи прийнята 28 травня 2003 року «Декларація про свободу комунікації в Інтернет», що встановлює найважливіші умови використання Інтернет в країнах Європи:

- неможливість встановлення обмежень для контенту в Інтернет, більших, ніж обмеження для інших медіа;
- заохочення саморегулювання щодо контенту в Інтернет;
- неможливість заборони доступу (блокування або фільтрації) до будь-яких ресурсів в Інтернет, незалежно від кордонів (за винятком обмежень для дітей та обмежень, що встановлені законними рішеннями компетентних державних органів);
- неможливість ліцензування чи інших обмежень щодо створення веб-сайтів;
- заохочення вільного ринку Інтернет-послуг, неможливість встановлення для Інтернет сервіс-провайдерів спеціальних дозвільних обмежень чи обмежень щодо їхнього доступу до телекомунікаційних мереж;
- неможливість покладення на Інтернет сервіс-провайдерів відповідальності за контент та зобов'язань щодо моніторингу контенту, до якого вони надають доступ, який вони передають або зберігають;
- припустимість збереження анонімності користувачів Інтернет, при наявності прав компетентних державних органів відслідковувати звинувачених у кримінальних злочинах.

13 травня 2005 року Комітет міністрів Ради Європи прийняв Декларацію з прав людини та Мережі Інтернет, яку було підготовлено спеціальним комітетом наукових експертів та представників урядів. Як зазначається у прес-релізі, «декларація є першою міжнародною спробою окреслити рамки з питання та донести принципи Європейської Конвенції з прав людини шляхом оновлення.» Декларація містить підтвердження факту, що «усі права, які надійно охороняє Конвенція з захисту основних прав та свобод людини (ЄКПЛ), залишаються дійсними у повній мірі за інформаційної доби та повинні й надалі охоронятись, незважаючи на новий технологічний розвиток», а також переконливу заяву про те, що «як дані контенту, так і дані трафіку електронних комунікацій підпадають під регулювання положеннями норм ст. 8 ЄКПЛ та не повинні піддаватися іншим обмеженням, окрім тих, що передбачаються цими положеннями». Водночас, ця декларація визнає *пріоритет національних правових норм.*

Вивчення діяльності сучасних Інтернет-ЗМІ України дало можливість визначити актуальні проблеми, що потребують найшвидшого їх правового регулювання:

- визначення правового статусу, принципів діяльності Інтернет-ЗМІ як нового, нетрадиційного мас-медіа;
- визначення прав, обов'язків, відповідальності журналістів, власників, провайдерів, адміністраторів, програмістів, інших учасників інформаційних відносин в Інтернет-ЗМІ;
- неприйнятність попередньої та постфактумної цензури Інтернет-ЗМІ;
- захист авторських, суміжних та інших виключних прав на об'єкти інтелектуальної власності, що розміщені в Інтернет-ЗМІ;
- гарантія інформаційної безпеки в Інтернет-ЗМІ;
- запобігання розповсюдженню інформації, що створює загрозу для прав, законних інтересів фізичних і юридичних осіб;
- відвернення загрози для державної безпеки, економічного й соціального розвитку країни, психічного здоров'я фізичних осіб;
- запобігання розповсюдженню інформації, що має кримінальний, аморальний зміст (порносайти, промислове шпигунство, сексуальні послуги та інше).

Щоб врегулювати ці та інші правові проблеми Інтернет та Інтернет-ЗМІ України, виглядає доцільним внести нові статті до чинних законів держави.

Список використаних джерел

1. Glotix – первый деловой форум: Парламентарии защитят блогеров [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://glotix.forum-express.com/t162-topic>
2. Government's Ley Sinde Internet download law defeated [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.typicallyspanish.com/news/publish/article_28417.shtml
3. У США затверджено нові правила користування інтернетом [Електронний ресурс]. - Режим доступу. - <http://www.dt.ua/online/articles/71962#article>
4. Цензура в інтернеті медленно, но верно набирает обороты [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cybersecurity.ru/net/9431.html>
5. Правовое регулирование СМИ в интернете [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.lenta.ru/conf/smi>
6. Интересная статистика о распространенности Интернета в Казахстане [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aktobe.su/2010/12/30/интересная-статистика-о-распростран>
7. Іванов В.Ф. Регулювання діяльності комп'ютерних мас-медіа в сучасному світі // Інформаційне суспільство. Шлях України. – 2004. – С. 196-208.
8. Web-депозитарій як один із способів захисту авторського права в Інтернеті [Електронний ресурс]. – Режим доступу / http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=895
9. Freiwillige Selbstkontrolle Multimedia-Diensteanbieter <http://onlinestreet.de/Freiwillige-Selbstkontrolle-Multimedia-Diensteanbieter-FSM.113759d.html>